

BI DIVERSE

NR 1 • 1996

FRÅN CENTRUM FÖR BIOLOGISK MÅNGFALD

Tumlare blir en alltmer ovanlig syn i svenska vatten.

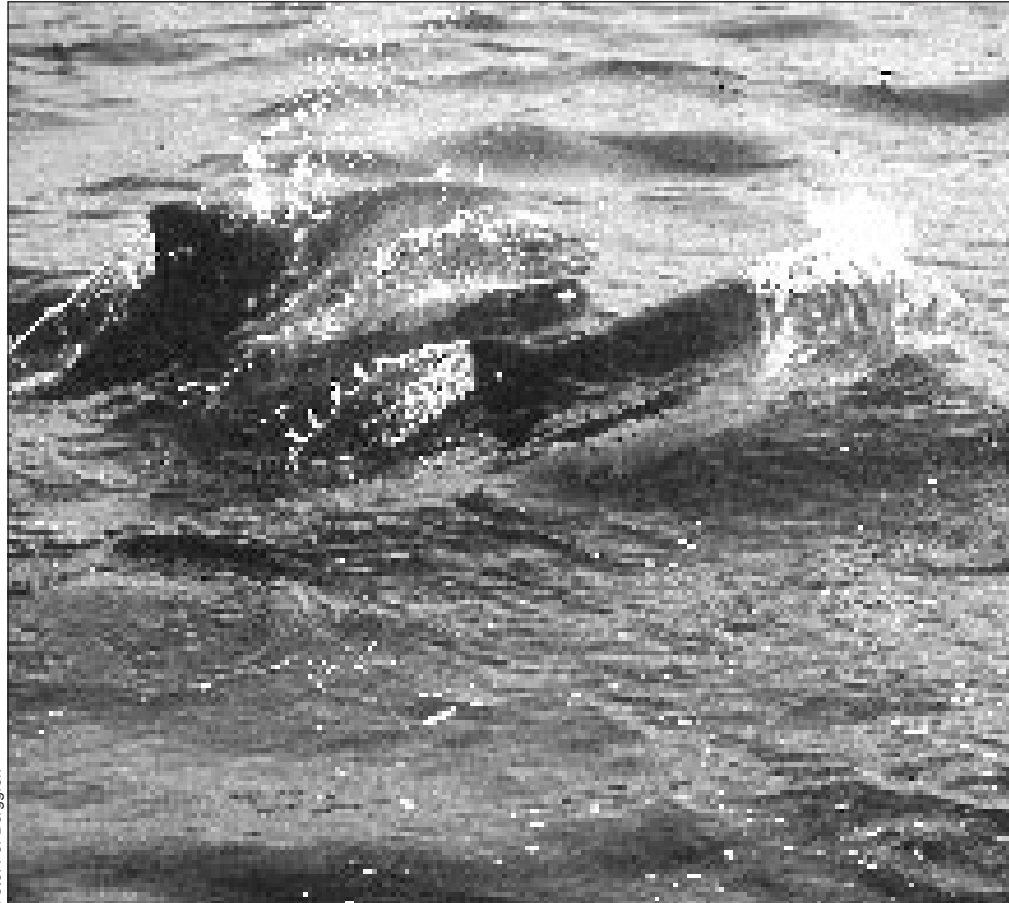

Foto: Per Berggren

INNEHÅLL

Spindeln i nätet	2
Förväntningar på CBM	3
Tumlare	4
Prydnadsväxter	5
Artdatabanken	
Rödlistor	6
Pris till Torleif	6
Återfunna växter	7
Allmogeaäkrar	7
Östersjösamarbete	7
Diverse	
Historisk kurs	8
Kalendarium	8

Tumlare på väg dö ut

Tumlaren är fridlyst sedan 1973, men är ändå på väg att dö ut i svenska vatten. Tumlarna i Östersjön tillhör ett isolerat bestånd med en mycket liten genetisk variation. Det gör att de är extra känsliga för miljögifter.

Det andra stora hotet är fiskarnas bottensatta garn, i vilka tumlarna fastnar och drunknar.

Sidan 4

Långlivade tulpaner samlas in

Även bland trädgårdsväxterna finns arter och sorter på utdöende. Därför arbetar man nu i Alnarp med att samla in friska, härdiga och vackra arter och sorter av gamla prydnadsväxter.

Till en början har man inriktat sig på tulpan, snölocka och buxbom. Ma-

terialet samlas i en tillfällig genbank i Alnarp. Förhoppningsvis kommer projektet att leda till att några av de gamla sorterna åter kan köpas i handeln.

Sidan 5

Teckning: Rune Axelsson

CBM är inte till för sin egen skull, utan för att den biologiska mångfalden ska kunna bevaras och nyttjas hållbart. Vi ska alltså hjälpa och stimulera alla, som nu intensivt försöker omsätta stolta konventioner och riksdagsbeslut i praktiken.

Det som slutligen räknas är om tumlaren återhämtar sig i Östersjön, om det kommer att finnas ordentligt med naturskog kvar, om den brukade skogen blir artrikare och trivsammare att vandra i och om man kan hitta en blåvinge i parken där man bor.

CBM är spindeln i nätet

Den livsviktiga resursen biologisk mångfald har behandlats styvmoderligt under lång tid, både i Sverige och utomlands. Djur- och växtarter har utrotats, ekosystem har skadats svårt och genresurser har försvunnit.

En ökande insikt bland våra politiker har medfört att den nedåtgående trenden har vänts på vissa områden. Numera har vi ju också både en internationell konvention och politiska beslut om att den biologiska mångfalden ska "bevaras och hållbart nyttjas". Dessa beslut ska även omsättas i praktiken.

Det är här som Centrum för biologisk mångfald (CBM) kommer in. CBM:s uppgift är att vara spindeln i ett nät av forskare, praktiker och administratörer, vilka på ett eller annat sätt sysslar med biologisk mångfald.

Vi ska se till att forskningsresultat uppmärksammas och används i praktiskt arbete t.ex. inom skogs- och jordbruk eller i kommunernas arbete med planfrågor. Vi ska komma med förslag till förbättringar av exempelvis olika regelverk så att den biologiska mångfalden säkras på sikt.

Vi ska också hjälpa forskarna att ta tag i sådana frågor som administratörerna och praktikerna har uppmärksammat. Våra metoder kommer att vara forskning, forsknings-

samordning, utbildning och information. Vad gäller seminarier och kurser tar vi gärna emot tips på ämnen och förslag på samarbete och samarrangemang.

Vår publikation Biodiverse, som Du nu håller i din hand, ska ge glimtar om forskning och andra aktiviteter och händelser som har betydelse för den biologiska mångfalden. ArtDatabanken kommer att medverka med nyheter om rödlistade arter på några av sidorna. Vi hoppas att Du ska få en intressant läsning!

Urban Emanuelsson

Urban Emanuelsson är växtekolog och har vid Lunds universitet inriktat sig på biologisk mångfald i odlingslandskapet, ofta med en historisk dimension. På Boverket har han de senaste åren sysslat med frågor som rör biologisk mångfald i planeringssammanhang. Urban har även arbetat en hel del internationellt.

Foto: Björn Cederberg

Centrum för biologisk mångfald

Riksdagen beslöt 1994 att bilda ett centrum för att samordna och stimulera forskning om biologisk mångfald. Detta var en följd av den internationella konventionen som Sverige skrev under i Rio 1992.

Centrum för biologisk mångfald (CBM) startade sin verksamhet hösten 1995. Förutom initiering och samordning av forskning, ägnar man sig åt fortbildningskurser, seminarier och information om biologisk mångfald.

CBM är en gemensam arbetsenhet för Uppsala universitet och Sveriges lantbruksuniversitet (SLU). Det är förlagt till Bäcklösa, Ultuna.

Föreståndare

Urban Emanuelsson, CBM, Box 7007, 750 07 Uppsala
Telefon: 018 - 67 27 30   Telefax: 018 - 67 35 37
E-post: Urban.Emanuelsson@cbm.slu.se

Centrum för biologisk mångfald

Styrelse

(Styrelsen kommer att kompletteras med representanter för andra universitet.)

Ingemar Ahlén (ordförande), institutionen för viltekologi, SLU, Uppsala
Roland von Bothmer, institutionen för växtförädling, SLU, Svalöv
Birgitta Danell, inst. för husdjursförädling, SLU, Uppsala
Rune Frisén, Naturvårdsverket, Stockholm
Torleif Ingelög, ArtDatabanken, SLU, Uppsala
Gabriel Michanek, juridiska inst., Uppsala universitet
Örjan Nilsson, botaniska trädgården, Uppsala universitet
Pekka Pamilo, institutionen för genetik, Uppsala universitet
Staffan Ulfstrand, zoologiska institutionen, Uppsala universitet
Olle Zackrisson, institutionen för skoglig vegetationsekologi, SLU, Umeå

Stora förväntningar på CBM

Foto: Björn Cederberg

CBM, liksom ArtDatabankens faunadel, finns i institutionens för viltekologi lokaler i Bäcklösa, Ultuna.

CBM satte igång sin verksamhet på allvar under hösten 1995. Då tillträdde Urban Emanuelsson sin befattning som föreståndare. Sedan dess har bl.a. ett informationsmöte och en historisk kurs om biologisk mångfald i Europa hållits. En seminarierie har påbörjats och en broschyr om verksamheten har tryckts. Här nedan speglas några uppfattningar om vad CBM bör göra i framtiden.

Viktigt greppa hela bredden

Jan Terstad är biolog och Naturvårdsverkets samordnare av arbetet med biologisk mångfald. Hans uppfattning om vad han förväntar sig av CBM är klar och mångfacetterad.

– Det är viktigt att CBM blir ett dynamiskt centrum i ett nätverk, bestående av universitet och högskolor och andra instanser inom området, säger han. CBM ligger i Uppsala, men ska fungera som en katalysator, som kan driva på kontakter mellan alla universitet.

– Naturvetenskaplig forskning måste kombineras med forskning

kring ekonomiska och juridiska styrmedel, menar Jan. Det tvärvetenskapliga arbetssättet är viktigt.

Vidare är det viktigt att man inom CBM greppar hela bredden från det vilda till det domesticerade, från den genetiska variationen till olika biotoper.

– Man får inte fastna i egna nischer och favoritämnen, varnar han.

Slutligen pekar Jan på vikten av att föra ut forskningsresultaten på ett lättbegripligt sätt och göra dem praktiskt tillämpbara i miljövårdsarbetet.

NA

Länk mellan forskare och myndighet

Caroline Edelstam är handläggare på miljöenheten vid Jordbruksverket i Jönköping. Hennes uppgift är att informera om biologisk mångfald och kulturvärden i odlingslandskapet. Till utbildningen är hon landskapsarkitekt, med en fördjupning åt det biologiska hållet.

– Vi har tänkt oss att kunna använda Centrum för biologisk mångfald som en kunskapsbank, en länk mellan forskare och myndigheter, säger Caroline. Kanske kan vi anordna fortbildningskurser och seminarier om aktuella frågor tillsammans.

Hennes arbete är för tillfället helt inriktat på en informationskampanj om biologisk mångfald och kulturvärden, som Jordbruksverket genom-

för i samarbete med Naturvårdsverket, Riksantikvarieämbetet och Lantbrukarnas riksförbund. Länsstyrelserna samordnar de aktiviteter som genomförs lokalt och regionalt.

– Det viktiga nu i början är att få upp intresset hos lantbrukarna, så att de blir motiverade att delta, menar Caroline.

Jordbruksverket ska hjälpa länsstyrelserna med informationsmaterial och utbildning av tjänstemän och rådgivare.

Länsstyrelserna anordnar kurser, fältvandringar och demonstrationsgårdar på lokal nivå. Lantbrukarna kommer att erbjudas att få skötselplaner gjorda för natur- och kulturvärden knutna till olika biotoper på markerna.

NA

Vetenskapliga rådet hjälper beslutsfattare

Vetenskapliga rådet för biologisk mångfald finns på Naturvårdsverket och bildades den 1 januari 1996. Rådet är tillsatt av regeringen och är en direkt fortsättning på Miljödepartementets vetenskapliga kommitté med samma ändamål.

Det vetenskapliga rådet ska vara en länk mellan forskningsvärlden och beslutsfattarna. Man har till uppgift att ta fram underlag för politiska beslut, både i nationella och internationella ärenden, som rör biologisk mångfald.

Rådet består av elva personligt utsedda forskare inom olika ämnesområden, som berör biologisk mångfald. Linda Hedlund på Naturvårdsverket är rådets sekreterare.

Sveriges internationella agerande

Många undrar säkert vad det är för skillnad mellan det Vetenskapliga rådet och Centrum för biologisk mångfald.

– Skillnaden är att rådet snabbt ska tillgodose politikernas önskemål om befintlig kunskap för att kunna fatta beslut, klagör Linda. Centrums uppgift är mer att initiera och långsiktigt bedriva forskning om biologisk mångfald.

– Rådet är också mycket orienterat mot Sveriges internationella agerande på området. Det sysslar inte Centrum alls med, avslutar hon.

För mer information vänd dig till:

Linda Hedlund

Naturvårdsverket, Stockholm

Telefon: 08 - 698 13 68

Telefax: 08 - 698 14 02

E-post: lhe@environ.se

NA

Foto: Julia Carlström

Fridlyst tumlare i fiskarens garn

Tumlaren, den enda valarten i svenska vatten, hotas både av miljögifter och av fiskarnas bottensatta garn, där den fastnar och drunknar. Tumlaren fridlystes 1973, men har ändå blivit alltmer sällsynt. Per Berggren har i sin doktorsavhandling undersökt tumlarnas antal, tillstånd och överlevnad.

Tumlaren är en liten tandval med hemvist bl.a. i svenska vatten. Den är fridlyst sedan 1973, men trots det har beståndet inte lyckats återhämta sig. Arten finns permanent bl.a. i Östersjön, Kattegatt, Skagerack och Stora Bält, men hotas av miljögifter och framför allt av fiskarnas bottensatta garn.

Tumlarnas antal i Kattegatt, Skagerack och Stora Bält har 1994 skattats till ca 36 000. I södra Östersjön fanns 1995 endast ca 1 200.

Isolerade bestånd

Per Berggren, zoologiska institutionen vid Stockholms universitet, har sedan 1988, tillsammans med svenska och kanadensiska kollegor, studerat tumlarens tillstånd i både svenska och kanadensiska vatten. I sin doktorsavhandling konstaterar han bl.a. att tumlarna i Östersjön inte tillhör samma bestånd som djuren på Västkusten.

– Honorna i Östersjön är robustare och har bredare käkar än sina fränder på Västkusten, berättar Per.

Tumlarna i Östersjön uppvisar en mycket liten genetisk variation. Därför är de extra känsliga för miljöförändringar.

Mest gifter i östersjötumlare

Per Berggren konstaterar i sin avhandling att östersjötumlarna har högst halter av miljögifter, som t.ex. DDT, PCB och dioxiner.

Hantumlare, som har analyserats, uppvisar ett ökande miljögiftsinnehåll med stigande ålder. Vissa av miljögifterna förekom dock i lägre halter i prover tagna 1988–91 jämfört med 1978–81 i Kattegatt och Skagerack.

– Detta kan tyda på en temporär

nedgång av miljögiftshalter i detta område, säger Per.

Klickande ekolod

Tumlare använder sitt klickande läte bl.a. som ekolod för att orientera sig under vattnet. Alltså kan de troligen upptäcka hinder på några meters håll. Under jakten är de förmodligen så inriktade på att fånga fisk att de inte uppmärksammar fiskeredskap i tid. De fastnar i garnen och dör.

FAKTARUTA

Tumlare en ovanlig syn

Tumlare (*Phocoena phocoena*) finns på många håll i världen. Det rör sig om en art, men olika populationer har utvecklats något olika, exempelvis i Östersjön respektive i västsvenska vatten. Ända in på 1940-talet fanns tumlare fortfarande i Stockholms skärgård, men nu är de mycket ovanliga norr om Kalmarsund.

Den svenska tumlaren kan bli 1,5 meter lång och väga 50 kg. Den äter mest sill och skarpsill. Honan föder en unge som diar henne under 10 månader. Den blir könsmogen vid ca 3–4 års ålder. Tumlaren kan bli ca 15 år gammal.

Dessa s.k. bifångster innebär att fler djur dör än vad beståndet troligen kommer att klara av. Det är oftast unga (1–2 år gamla) djur som fastnar. De har inte tillräcklig erfarenhet för att undvika näten.

Genom att minska bifångsterna kan man troligen rädda tumlarna från att försvinna från svenska vatten. Yrkesfiskarna prövar gärna mer tumlarvänliga fiskemetoder. En rad försök att utveckla fiskeredskapen görs.

Dyker djupt dag och natt

– Tumlarna dyker ända ner till 236 meters djup både dag och natt, be-

rättar Per Berggren, och de kan stanna nere under 5,5 minuter.

Detta pekar på att det inte skulle hjälpa att stänga garnen under en del av dygnet eller att placera dem på vissa djup.

Julia Carlström är också marinbiolog och har bl.a. tillsammans med yrkesfiskare på Tjörn studerat när, var och hur tumlare fastnar i fiskeredskapen.

– I Norge gör man experiment med agnade burar för att finna ett praktiskt och ekonomiskt alternativ till bottensatta garn, berättar Julia. Det skulle kunna provas här också.

Varningsljud från näten

Vidare ska man göra försök med att förse bottensatta garn med akustiska sändare, som ska uppmärksamma tumlarna på näten. Den metoden har tidigare provats i USA med mycket goda resultat.

– Vi får se om varningsljuden fungerar även i skandinaviska vatten och i det långa loppet, säger Julia.

Internationella valfångstkommissionen har slagit fast, att bifångsterna inte får överskrida 2 % av det totala antalet tumlare i området, om beståndet ska kunna överleva. Siffran ligger nu på 2–3 %. Det betyder att man måste intensifiera forskning och framtagande av bättre fiskeredskap om tumlarna ska kunna räddas.

Nora Adelsköld

Fotnot: 1996–1997 pågår ett EU-projekt kallat "Assessment and reduction of bycatches of small cetaceans (BY-CARE)". Stockholms universitet deltar.

Litteratur

Berggren, P. 1995. *Stocks, Status and Survival of Harbour Porpoises in Swedish Waters*. Stockholms univ., institutionen för zoologi.

Unikt genmaterial i glömda trädgårdar

Genom att samla in och bevara arter och sorter av gamla, friska och härdiga trädgårdsväxter, hoppas man kunna återintroducera några av dessa i handeln. En genbank för insamlade prydnadsväxter är redan under uppbyggnad i Alnarp.

Då gamla, fina trädgårdar nu byter ägare, anammas ofta det lättskötta trädgårdsidealet med gräsmatta och städsegrönt. Därmed försvinner många växter och kunskapen om deras historia, skötsel och användning.

Genom att samla in gamla växter, kan både unikt genmaterial och bra och härdiga sorter bevaras. Det vore också önskvärt att gamla trädgårdsmiljöer kunde sparas åt kommande generationer.

Kulturväxter under utredning

I Sverige har man kommit en bit på väg med att bevara den biologiska mångfalden i den vilda floran och faunan. För de odlade växterna och husdjuren finns för närvarande inte samma långsiktiga utvecklingsresurser. Ett kulturväxtcentrum är dock under utredning på uppdrag av CBM och SLU.

Den Nordiska Genbanken har tidigare bildats av Sverige och de övriga länderna i Norden. Genbanken arbetar med kulturväxter som jordbruks-, medicinal- och kryddväxter, grönsaker, frukt och bär. Där finns det för närvarande inga resurser för att bevara och utnyttja genmaterialet hos prydnadsväxter.

Projektet Bevarande av värdefulla trädgårdsväxter i Sverige kom i gång vid institutionen för trädgårdsvetenskap i Alnarp 1991. Finansiellt stöd ges av Världsnaturfonden, WWF.

Projektet syftar till att inventera, samla in, dokumentera, informera om och sprida gamla värdefulla arter, sorter och former av prydnadsväxter. Man skulle annars riskera att de försvinner eller helt glöms bort. Förhoppningsvis kan projektet leda till att ett antal trädgårdsväxter kan återintroduceras i handeln.

Projektet inbegriper annueller, lökväxter, perenner, buskar och träd. Inventeringsarbetet har hittills mest koncentrerats till Skåne och i viss mån Halland. Vår förhoppning är att detta ska stå som modell för liknande insamlingar runt om i Sverige.

I projektets start valde vi att specialstudera tre växter: tulpan (*Tulipa gesneriana*), snökllocka (*Leucojum vernum*) och buxbom (*Buxus sempervirens*).

Genbank och databank

I Alnarp har vi upprättat en tillfällig genbank, som ska hysa alla de växter vi samlar in. Här kan vi studera och art- eller sortbestämma dem.

För att få en samlad källa till in-

Foto: Eva Jansson

En av de långlivade tulpanerna som har samlats in i WWF-projektet. Man arbetar nu med att sortbestämma dem.

formation om gamla trädgårdsväxter, planerar vi att upprätta en databank. Den ska bl.a. ansvara för insamling, utvärdering och lagring av information kring gamla trädgårdsväxter.

Samordnade insatser

Tillsammans med olika institutioner vid Sveriges lantbruksuniversitet, friluftsmuseer, botaniska trädgårdar, hembygdsrörelsen och Nordiska Genbanken, planerar vi att samordna forsknings- och utvecklingsarbetet.

Tanken är att levande genbanker med lokal eller regional anknytning ska byggas upp vid våra friluftsmuseer. Där planerar man också att informera om gamla växter och trädgårdar genom utställningar, filmvisningar, föreläsningar och informationsbroschyrer.

Man hoppas att så småningom även kunna återskapa gamla trädgårdsmiljöer från olika tidsepoker samt att försälja gamla trädgårdsväxter.

Eva Jansson

Vid institutionen för trädgårdsvetenskap i Alnarp har man upprättat en tillfällig genbank för de insamlade prydnadsväxterna från gamla trädgårdar. Här en lågvuxen påsklilja (*Narcissus pseudonarcissus*).

Foto: Eva Jansson

Litteratur

- Jansson, E. 1994. Mormorsväxter bevaras. *Fakta Trädgård - Fritid nr. 7*. SLU, Uppsala.
- Lange, J. 1994. *Kulturplanternes indførselshistorie i Danmark*. Frederiksberg.
- Lorentzon, K. och Jansson, E. 1996. Prydnadsväxter bevaras. Delprojekt lökväxter. *Fakta Trädgård nr 3*. SLU, Uppsala.
- Åkesson, V. 1996. *Källor till kunskap om gamla trädgårdsväxter*. institutionen för trädgårdsvetenskap, SLU. Alnarp.

ArtDatabanken

Rödlistor huvuduppgift för ArtDatabanken

ArtDatabanken är det svenska samhällets organ för att insamla, lagra, utvärdera och tillhandahålla information om de rödlistade växterna, svamparna och djuren i landet. ArtDatabankens mål är att göra korrekta och objektiva bedömningar av hotsituationen för alla arter inom landet.

Fristående del av CBM

ArtDatabanken ingår organisatoriskt i CBM, men har egen budget och förestandare.

ArtDatabanken permanentades 1991 efter en sexårig försöksverksamhet och är en gemensam angelägen-

het för Naturvårdsverket och Sveriges lantbruksuniversitet (SLU).

Nu finanseras verksamheten direkt ur statsbudgeten med ett anslag på 5,7 miljoner kronor per år, medan SLU står för administration och lokaler. Till detta kommer också en del mindre forsknings- och utredningsprojekt.

Flora- och faunakommittéer

Ett antal fauna- och floravårdskommittéer är knutna till ArtDatabanken. Deras uppgift är att ansvara för bedömningar av de enskilda arternas status och att upprätta listor över de hotade arterna.

Dessa s.k. rödlistor fastställs sedan officiellt av Naturvårdsverket. Artfaktablad skrivs också för varje art. Där finns all relevant information om status, ekologi, hotbild, lämpliga skyddsåtgärder och litteraturreferenser för arten i fråga.

Även om arbetet i första hand är inriktat på de rödlistade arterna, engagerar sig ArtDatabanken för hela den biologiska mångfalden på artnivå. Detta ansvar har t.ex. tagit sig uttryck i ekologiska kataloger för lavar, mossor och svampar.

BC

Priset gick till Torleif

Torleif Ingelög fick i höstas Nordiska Rådets natur- och miljöpris för sina framträdande insatser som forskare och kunskapsförmedlare inom området natur- och miljöhänsyn.

Torleif Ingelög tilldelades i höstas Nordiska Rådets nyinstiftade natur- och miljöpris på 350 000 danska kronor.

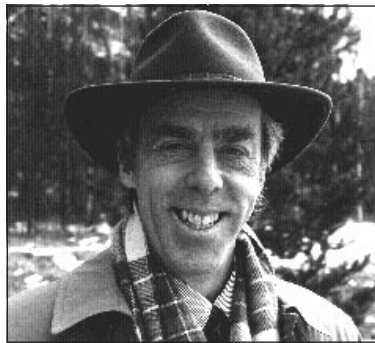

Foto: Björn Cederberg

Torleif Ingelög, föreståndare för ArtDatabanken, fick i höstas Nordiska Rådets nyinstiftade natur- och miljöpris.

Han fick priset för "en framträdande insats både som forskare på hög vetenskaplig nivå och som förmedlare av sin kunskap." "Hans resultat har bidragit till att bevara den biologiska mångfalden inom ramen för ett rationellt jord- och skogsbruk."

För prispengarna planerar han att köpa in facklitteratur och kamerautrustning samt att kunna ta tjänstledigt för att kunna skriva en bok.

Ideellt arbete grunden

I sin dagliga gärning är Torleif förestandare för ArtDatabanken. Dess verksamhet är beroende av ett tusental frivilligt arbetande kontaktpersoner ute i landet.

– Jag vill gärna passa på tillfället att, förutom personalen, tacka alla

forskare och amatörer, som hjälper oss, säger Torleif. Vår verksamhet står och faller med deras intresse och vilja att samarbeta. Det är många timmars ideellt arbete, som är basen i vår kunskapsinsamling.

Sverige ligger i täten

Internationellt sett ligger Sverige i täten när det gäller kvalitén på våra rödlistor. Det beror naturligtvis delvis på vår långa tradition inom naturvårdsarbetet i Sverige.

Vi var också bland de absolut första länderna att publicera rödlistor. Dessa har nu också hunnit uppdateras och finjusteras några gånger.

Större förståelse för rödlistade arter

– Det är glädjande att vi fått en större förståelse för rödlistade arter inom näringarna och hos allmänheten, konstaterar Torleif. Vi kommer att göra allt för att förvalta detta förtroende, så att de negativa trenderna för våra hotade arter bryts, avslutar han.

Björn Cederberg

Biodiverse direkt till Dig

Biodiverse från Centrum för biologisk mångfald kommer ut med 4–5 nummer per år. OBS! Tidningen är tills vidare gratis! Om du vill ha ett eget exemplar är det bara att fylla i denna talong och skicka den till:

Biodiverse, SLU Publikationstjänst, Box 7075, 750 07 Uppsala.
Telefax: 018 - 67 28 54. E-post: Inger.Blomstedt@cf.slu.se

Namn _____

Adress _____

Postadress _____

Nytt från ArtDatabanken

Försvunna växter återfunna

Sedan rödlistan för växter publicerades i april 1995, har många spännande fynd gjorts. Inte mindre än fyra försvunna arter, en mossa, två lavar och en svamp, har återfunnits.

Cryphaea heteromalla, mångfruktsmossa, som växer på asp, har inte påträffats sedan 1920-talet, trots eftersökningar på de gamla lokalerna. Den återfanns på en ny växtplats i Älvsborgs län av Henrik Weibull.

Arthonia cinnabarina, cinnoberfläck, har inte kunnat påträffas sedan 1947, trots kontroller på de gamla lokalerna i Skåne, Blekinge och på Gotland. I år hittades den först av Per Johansson på nedsågade askgrenar i en igenväxt ängsmark på Gotland och sedan på ytterligare två gotländska lokaler.

Enterographa hutschinsiae, klippzonlav. Svante Hultengren vände upp och ned på artens ekologi genom ett fynd han gjorde i Älvsborgs län. Laven, som tidigare uppgivits växa endast på beskuggade överlutor av silikatbergarter, påträffades då på en trädbas.

Detta sporrade lichenologer på andra håll i södra Sverige till kontroller av tidigare insamlat material. Det resulterade i sin tur i att projektet Hotade lavar i södra Sverige lyckades få fram en nutida förekomst även i Malmöhus län.

Anomoporia albolutescens, gul mjukporing, var tidigare känd i Sverige genom ett enda fynd från Norrbotten 1910 på murken granved. Den hittades av Hans-Göran Toresson i Stockholms län.

Mora Aronsson

Allmogeåkrar på Öland och Gotland

När man arbetar inom universitetsvärlden har man ofta svårt att se den praktiska nyttan med det man gör. Inom vissa projekt finns det dock en naturlig och självklar koppling mellan teori och praktik.

Projektet Allmogeåker har just en sådan praktiskt tillämpad inriktning. Det är uppbyggt kring några bönder på Öland och Gotland. De odlar en lantsort av gotlandsråg med ett antal rödlistade ogräsarter inblandade.

Utsädet skänks sedan till intresserade bönder, myndigheter eller privatpersoner, som av eget intresse vill odla ogräs på sina åkrar eller i sina trädgårdstäckor för att på så sätt bidra till artbevarandet. Allmogeåkrarna ska odlas utan bekämpningsmedel och helst utan handelsgödsel.

Foto: Roger Svensson

Klätt (*Agrostemma githago*) är en av de växter som ingår i allmogeåkrarna. Tack vare denna satsning har klätten blivit vanligare och den tillhör inte längre de akut hotade arterna.

Det kan kanske tyckas lite lustigt, men samtidigt glädjande, att man vid SLU i dag även kan arbeta för att bevara de ogräs, som man under lång tid har strävat efter att hålla tillbaka.

Allmogeprojektet visar tydligt för jordbrukare och andra vad artbevarandet i jordbrukslandskapet går ut på, och att det är viktigt att bevara gamla odlingsssystem.

Roger Svensson

Samarbete runt Östersjön

Experter från alla länder runt Östersjön medverkar i ett projekt om hotade arter. Projektet syftar till att effektivisera artbevarandet genom att utveckla informationskanalerna. Man arbetar också med att ta reda på kunskapsluckor och föreslå åtgärder. Ett viktigt inslag i verksamheten är att samordna kunskapsresurser.

Arbetet har i ett första skede koncentrerats till kärlväxter och ryggradsdjur, utom fiskar. Det har bl.a. resulterat i en bok där regionens alla rödlistor för dessa grupper har sammanställts (*Red Data Book of the Baltic Region, part 1 - Lists of threatened vascular plants and vertebrates*. 1993). I en andra del, som nu är under utarbe-

tande, presenteras ett stort antal arter av särskilt intresse för regionen.

Sedan 1995 omfattar projektet även kryptogamer, ryggradslösa djur och fiskar.

De geografiska enheterna som nu samarbetar är Åland, Finland, de ryska "länen" Leningrad och Kaliningrad, Estland, Lettland, Litauen, Polen, de tyska förbundsstaterna Mecklenburg-Vorpommern och Schleswig-Holstein, samt Danmark och Sverige.

I det fortsatta samarbetet kommer troligen även Norge, Island, Kolahalvön och Karelen att ingå.

Roger Andersson

ArtDatabanken

En fristående del av CBM är ArtDatabanken, som också finns på Ultuna. Det är en särskild enhet inom SLU, gemensam med Naturvårdsverket. ArtDatabankens utåtriktade verksamhet består bl.a. av böcker, informationsmaterial och den årliga konferensen Flora- och faunavård.

Foto: Nora Adelsköld

Kontaktperson

Björn Cederberg

Box 7002, 750 07 Uppsala

Telefon **Telefax**

018 - 67 27 48

018 - 67 35 37

E-post

Bjorn.Cederberg@dha.slu.se

DIVERSE

FRÅN CENTRUM FÖR BIOLOGISK MÅNGFALD

Historisk kurs gav perspektiv

CBM:s första fortbildningskurs var Biologisk mångfald i Europa – ett historiskt perspektiv.

Den gick av stapeln under sex dagar i mars på Ultuna och lockade folk från länsstyrelser, universitet, kommuner, Lantmäteriverket, Naturvårdsverket, WWF, SkogForsk m.fl.

Urban Emanuelsson, CBM, knöt ihop landskapets förändringar i Europa med människans verksamhet från förhistorisk tid och fram till våra dagar.

Olika jordbruksformer, t.ex. röjgödsling och fasta, gödslade åkrar avlöste varandra. Störningar, t.ex. i form av pest, minskade människors och husdjurs tryck på skogen och satte igång en igenväxning av landskapet.

Utvecklingen styrd uppifrån

– Utvecklingen var också ofta påverkad uppifrån, säger Urban. De styrande tyckte t.ex. att det var bra att folk bodde och producerade mycket

mat inom ett landområde. Då blev jordbrukarna där tvungna att övergå från röjgödslingsjordbruk till fasta, gödslade åkrar.

Intensivare jordbruk med alltmer avancerad gödslingsteknik gav mer och mer skörd på samma areal. När jordbruksarealen blev för stor i förhållande till behovet, övergick de längst bort liggande delarna av den uppodlade marken till skog.

Föreläsare från Europa

Gästföreläsare under kursen var:

Jacques Baudry, från INRA, Frankrike. Han gav en historisk överblick över det centraleuropeiska landskapets utveckling.

Marie-José Gaillard, paleoekolog från Lunds universitet. Hon berättade om bl.a. pollenanalys som hjälpmedel att bestämma tidpunkter och platser för olika växtslags spridning.

Carl-Adam Haeggström, Helsingfors universitet talade om lövängar, deras ursprung och skötsel.

Ronnie Liljegren från Lunds universitet behandlade ämnet Europas däggdjursfauna från istid till nutid.

Lars Östlund från SLU i Umeå talade om barrskogens historia i norra Skandinavien och i Nordamerika.

Som hand i handske

Caroline Edelstam, Jordbruksverket, var en av dem som gick kursen. Hon tycker att man måste vidga sina perspektiv utanför landets gränser och kunna se tillbaka för att dra paralleller med dagens utveckling.

– Kursen och ämnet passar som hand i handske just nu, säger hon. Speciellt viktigt är det att blicka ut i Europa, nu när vi är med i EU.

– CBM kommer att gå vidare med fler sådana här fortbildningskurser, som även är öppna för olika tjänstemän inom miljöområdet, berättar Urban Emanuelsson. Vi tar gärna emot förslag på ämnen m.m.

NA

Kalendarium

Sänd gärna in tips om kommande aktiviteter rörande biologisk mångfald.

CBM:s seminarier

Kontaktperson: *Mats Höggren*, tel: 018 - 67 13 93, e-post: *Mats.Hoggren@genetik.uu.se*

24 april, kl 9.00–12.00. Ultuna, undervisningshuset sal L. *Urban Ekstam*, Naturvårdsverket.

Äldre fodermarker II: En modell för målstyrningsarbetet. Kvalitets- och skötsel mål.

8 maj, kl 10.00–12.00. Ultuna, undervisningshuset sal L. *Klas Hjelm*, Naturskyddsföreningen.

Naturskyddsföreningens arbete för biologisk mångfald.

22 maj, kl 10.00–12.00. Genetikcentrum, Ultuna, föreläsningssalen. Föreläsare och ämne ännu ej klart.

***Nora Adelsköld*, Biodiverses redaktör, är hortonom, på senare år mest**

inriktad på skriftlig information.

Hon är också redaktör för SLU Kontakts serie Fakta Trädgård.

Foto: Göran Adelsköld

Redaktion

Ansvärlig utgivare

Urban Emanuelsson, Centrum för biologisk mångfald. Adress, se sidan 2.

Redaktör och grafisk form

Nora Adelsköld

Postadress

SLU Kontakt/Publicering,
Box 7057, 750 07 Uppsala
Telefon 018 - 67 17 07 **Telefax** 018 - 67 35 20

E-post

Nora.Adelskold@info.slu.se

ISSN 1401-5064

Tryck

TK i Uppsala AB

© Biodiverse